

КОНФЛІКТ БЕЗОСОБИСТІСНОГО Й ОСОБИСТІСНОГО РІВНІВ СУСПІЛЬНОГО БУТТЯ В ЕПОХИ МОДЕРНУ ТА ПОСТМОДЕРНУ

Луганський інститут праці та соціальних технологій

У статті досліджуються епохи модерну та постмодерну на основі концепції чотирьох рівнів розвитку сутнісних сил людини. Доведено, що антропологічним змістом цих епох є конфлікт безособистісного й особистісного рівнів суспільного буття.

Вступ

Дослідження антропологічного змісту епох модерну та постмодерну є нагальною проблемою, бо їх безпосереднім результатом є виникнення ситуації антрополого-екологічної катастрофи, що, у свою чергу, вимагає з'ясування філософського концепту, на якому вони розбудовані.

Аналіз публікацій

Епохи модерну та постмодерну з філософської та соціологічної точок зору досліджували У. Бек, М. Вебер, Ю. Габермас, М. Гайдеггер, Е. Гуссерль, В. Зомбарт, Х. Ортега-і-Гассет, Е. Тоффлер, Ф. Тьонніс, О. Шпенглер та ін. В українській філософії заслуговують на увагу дослідження А. Ермоленка, В. Ляха, О. Соболя. З антропологічної та культурологічної позицій найбільш продуктивними є праці М. Бубера, Й. Гейзинги, М. Горкгайма, П. Козловського, М. Шелера. Так, наприклад, П. Козловський у праці „Міф про модерн» піднімає питання про необхідність осмислення епохи модерну на рівні філософії епохи. Дослідники аналізують різні аспекти функціонування цих епох, але, на наш погляд, поза межами їх уваги залишився найсуттєвіший. З культурології відома абеткова істина, що в основі будь-якого типу культури лежить певний тип людини, який визначає всі інші аспекти функціонування суспільства. Уважаємо, що без з'ясування питання, який тип людини лежить в основі епохи модерну та постмодерну дослідження будуть носити одновимірний характер.

Постановка мети

Метою дослідження є вирішення проблеми: який тип людини створив і відтворює епохи модерну та постмодерну, що передбачає розв'язання таких завдань: по-перше, дослідити причини провалу проекту модерну; по-друге, з'ясувати філософський концепт, на якому розбудовувалися модерні суспільства; по-третє, сформулювати авторський підхід до розуміння епохи модерну та постмодерну.

Причини провалу проекту модерну

В основу життєдіяльності в епоху модерну покладені не антропологічні та екзистенційні характеристики буття людини, а наукові поняття, крізь призму яких людина дивиться на світ і на себе. Так, намагаючись з'ясувати концепт, на якому розбудовувався проект модерну, відомий сучасний німецький філософ П. Козловський пише: „Закон збереження енергії, перший закон термодинаміки – центральна аксіома Нового часу» [1, с. 227]. У той же час філософ усвідомлює, що наукових понять недостатньо для адекватного розуміння епохи модерну, і приходять до висновку, що вкрай

необхідно відшукати нову точку зору, з позиції якої можна здійснювати критику сучасного суспільства [1, с. 236]. Відчуваючи антропологічну та екзистенційну вичерпаність епохи модерну, П. Козловський формулює завдання для філософів: „Віднайти нові синтети протилежних точок зору – раціоналізму та ірраціоналізму» [1, с. 238].

У праці „Міф про модерн» П. Козловський намагається поєднати раціоналізм та ірраціоналізм і стверджує, що для адекватного розуміння будь-якої епохи треба послуговуватися не лише засобами філософії, але й мистецтва, міфології, теології [2, с. 3]. Цей підхід, на думку філософа, надає можливість більш цілісно досліджувати будь-яку епоху, а саме піднятися до усвідомлення філософії епохи.

Спеціально зазначимо, що на активному використанні міфології, як методу пізнання історії, ще у 30-50 роки наполягав відомий британський філософ й історик ХХ ст. А.Дж. Тойнбі. Так, осмислюючи позитивістський підхід до аналізу історичного процесу, історик визнав, що він не дав конструктивних результатів і змушений був сформулювати тезу про міфологічну методологію. А.Дж. Тойнбі запропонував розглядати історію як процес боротьби „між двома надлюдськими особистостями» [3, с. 70]. Для новітньої історії британський дослідник не знайшов ані міфологічних, ані реальних персоналій, через взаємодію яких можна було б зрозуміти й пояснити, що відбувається з людством. За нього це зробив український історик В. Липинський, який ще у 1928 р. у дослідженні «Хам і Яфет» проаналізував українську історію як процес взаємодії Яфета (індивіда особистісного рівня розвитку), що спонукається інтересом народу, і Хама (людиною посереднього рівня), який дбає лише про власну вигоду [4, с. 64]. З погляду В. Липинського, історія України від Богдана Хмельницького до сучасності – це проблеми, які утворювалися діяльністю Хамів-отаманів [4, с. 69]. (Спеціально зауважемо, що під хамством учений розуміє не лайку, а поняття, яке використовується ще з часів Старого Заповіту для означення певного типу людини, який нездатний у своїй діяльності керуватися інтересами свого роду). Отже, пріоритет впровадження міфологічної методології в соціальну філософію належить українському мислителю.

Додатково звертаємо увагу, що міфологію, як найвищий рівень аргументації, використовували Платон [5, с. 104], М. Бердяєв [6, с. 56]. Поважне ставлення видатних мислителів до міфологічного світосприйняття змушує звернутися до аналізу структури міфів. Екзистенційним змістом

міфологічної події є зіткнення позитивного й негативного героїв, тобто, як говорить А.Дж. Тойнбі, двох надлюдських особистостей, які є, на наш погляд, носіями особистісного та безособистісного первнів у суспільному бутті.

Цікаво з'ясувати, що змушувало відомих мислителів звертатися до міфології. У реальності й міфах є спільний екзистенційний зміст. Уважаємо, що людське життя у всі часи обертається навколо таких ситуацій, як проблема вибору життєвого шляху, механізму соціального життєзабезпечення, способу життя, морального вибору, поведінки в критичній ситуації, боротьба за владу, проблема смерті, свободи, долі. Змінюються зовнішні форми взаємостосунків між людьми, але суть залишається тією ж самою. За історичними дрібницями філософам та історикам не завжди вдається побачити екзистенційний зміст історичних колізій. Вони досліджують зовнішні обставини подій і суть шукають у них.

Осмилення епохи модерну крізь призму міфологічних образів П.Козловський здійснює на основі дослідження творчості німецького філософа й письменника Ернста Юнгера і зазначає: «Як синтез філософський епос вражає, оскільки в ньому поєдналися поетична уява, пам'ять міфу, історичний документ, філософська абстракція...» [2, с. 8-9]. Основним міфологічним героєм модерну в П. Козловського спочатку постає людина-солдат, потім людина-робітник і, нарешті, людина-титан, яка перетворила планету на суцільний будівельний майданчик. На його думку, у цих міфологічних образах знайшла втілення безмежна енергія модерну, і навіть світовий дух епохи. Ми погоджуємося з висновком П. Козловського, що змістом модерну є «воля до влади і тільки до влади», яка лише прикривається «маскою розуму й гуманності» [2, с. 58]. Поєднаємо ці роздуми з висновками відомого іспанського філософа Х. Ортеги-і-Гассета, який досліджував цю ж саму епоху, але з соціально-психологічної позиції: рівня розвитку внутрішніх якостей людини, її спонукань до діяльності, рівня її інтелекту. За висновками Ортеги, потяг до влади є найсуттєвішою характеристикою людини маси [7, с.58-60]. Порівняльний аналіз поглядів відомих філософів дозволяє зробити висновок, що рушійною силою епохи модерну є людина посереднього рівня розвитку – людина маси.

П. Козловський досить критично ставиться до епохи модерну та її героїв. Так, він пише: «На цьому етапі століття герой модерну людина-солдат, людина-робітник і людина-титан, зазнав великих випробувань і здебільшого їх не витримав» [2, с. 33], тобто герой модерну не впорався з проблемами, що стояли перед епохою, бо діяв під впливом власної вигоди. Він приніс у жертву своє людське призначення, відбулося «самопожирання заради волі до влади» [2, с. 61], отже, зовнішнє перемогло внутрішнє, матеріальне – ідеальне. Людина-робітник та людина-титан водночас є героєм і жертвою. П.Козловський об'єктивно досліджує наслідки епохи модерну, які, на його погляд, мають досить негативний характер.

Зовнішня діяльність людини-робітника та людини-титана стала носити необмежений характер, порушила міру взаємодії між різними формами руху матерії, а сталося це тому, що людина цієї епохи втратила моральні орієнтири, стала надзвичайно вбогою.

Дослідження П. Козловським епохи модерну здійснювалося на широкому історико-філософському тлі. Для обґрунтування свого міфологічного погляду він використовує античну міфологію, а саме: образи Аполлона і Діонісія. Аполлон у філософа постає носієм божественного права, у той час як Діонісій – титанічної сили, тобто нічим необмеженої енергії [2, с. 132-133].

П. Козловський звертає увагу, що в міфах завжди відбувається боротьба між силами порядку (космосу) й безпорядку (хаосу). (До речі, подібним чином трактує міфологічні образи Аполлона та Діонісія й М. Бердяєв. Так, Аполлон у російського філософа виступає носієм аристократичного первня, а Діонісій – хаотичного [6, с. 56]). Урешті-решт філософ висновує, що загальною характеристикою міфу є боротьба титанів з богами, боротьба сил хаосу з силами порядку.

Слід зауважити, що П. Козловський органічно поєднує міфологічний аналіз з гносеологічним. З гносеологічної точки зору боротьбу богів з титанами він пояснює як боротьбу «поняття» з тим, що не є поняттям. «Поняття», як його уявляє абсолютна суб'єктивність людини, розгортається, підкоряючи собі все те, що не є поняттям, – природу» [2, с. 179]. Розвиваючи свою думку, П. Козловський досить оригінально трактує філософію Г.В.Ф. Гегеля. «Гігантомахія гегелівського поняття і його інобуття, природи, і є битва героїв» [2, с. 182].

На наш погляд, у підході П. Козловського до осмилення епохи модерну є суттєвий недолік. В античній міфології розвиток подій відбувається крізь призму зіткнення позитивного та негативного героїв, двох надлюдських особистостей (А.Дж. Тойнбі). П. Козловський не знаходить у модерні позитивного героя. Безумовно, виникає запитання: проти кого тоді борються людина-робітник та людина-титан як герої модерну? У німецького філософа це питання залишається без відповіді, але він намагається відшукати концепт, на основі якого можна було б філософськи пояснити модерн. Урешті-решт філософ не знаходить такого поняття і висновує, що це можна зробити лише на основі теології [2, с. 201].

Філософсько-антропологічний зміст епох модерну та постмодерну

Зробимо спробу дати відповідь на запитання, перед яким зупинився П.Козловський, але спочатку зауважимо, що з антропологічної точки зору між епохою модерну та постмодерну немає принципової різниці. Для з'ясування антропологічного концепту, на якому розбудовувалася епоха модерну та постмодерну, звернімося до поняття «парадигма». Уважаємо, що філософською парадигмою епохи модерну та постмодерну є твердження «кожна людина – особистість». На початку епохи модерну цей підхід відіграв конструктивну роль, бо обстоював економічну, політичну, правову, моральну рівність

людей і був скерований проти будь-якої нерівності людей. Уважаємо, що сьогодні цей концепт став апологетикою людини посереднього рівня розвитку сутнісних сил.

З часом концепт „кожна людина – особистість» знищив земний ідеал, а тому, як святе місце порожнім не буває, то взірцем себе проголосила людина маси з її культом успіху, необмеженим тяжінням до світських утіх та влади. У процесі соціально-філософського аналізу ми дійшли висновку, що антропологічний принцип епохи модерну – кожна людина є особистість – було прийнято суспільною і філософською думкою без достатнього обґрунтування. Він став результатом заперечення принципу інтелектуальної та соціально-психологічної ієрархії й абсолютизації принципу політичної, правової та моральної рівності. Морально-політичний ідеал рівності було сприйнято епохою модерну спрощено, що було емоційною реакцією людинознавців на абсолютизм та ієрархію родового аристократизму. Цей концепт з часом став причиною того, що маса стала відчувати себе богом [8, с. 42].

Уважаємо, що з'ясувати антропологічний зміст як міфологічних, так і реальних історичних подій допомагає концепція чотирьох рівнів розвитку сутнісних сил людини [9], яка належить О.Ф. Гречаному (15.08.1934 – 22.05.2002). Відтворимо її суть в дуже скороченому варіанті й без методологічного обґрунтування. Усі люди об'єктивно різняться між собою здібностями, своїми соціально-психологічними якостями. Об'єктивно існують чотири рівні сутнісних сил людини. Якщо із цілісної структури економічних комунікацій індивід діяльнісно засвоїв відношення розподілу, то вони і будуть дійсним фундаментом його життя, основою його свідомості, розвитку сутнісних сил та соціальної діяльності. Цей факт буде закріплений психікою у формі установки, яку позначаємо поняттям „стимул», спонукаючись яким, індивід буде відчувати свою залежність від нерозвинутих власних потреб та суспільних форм буття, а тому він отримав у нас назву – „залежний». К. Юнг цей архетип назвав „Дитина» [10, с. 63-70].

У процесі соціалізації індивід може засвоїти із структури економічних комунікацій наступний ступінь: відношення обміну та управління, які закріплюються в його свідомості у формі установки, яку позначаємо поняттям „мотив». Спонукаючись мотивом, індивід буде намагатися досягнути користі в будь-якій життєвій ситуації, відчужуючись від результатів власної діяльності та суспільних форм буття, він поступово стає пристосуванцем у системі суспільних відносин. Індивіда цього рівня здібностей досліджували різні письменники, психологи, філософи й дали йому різні назви. О. Герцен, К. Леонтьєв назвали його посереднім [11, с. 469-470, 480-481; 12, с. 119-146], Ф. Достоєвський – „бісом» [13], В. Липинський та Д. Мережковський – „хамом» [4, с. 63-76; 14, с. 350-357], В. Соловйов – „антихристом» [15], Х. Ортега-і-Гассет – „людиною маси» [7, с. 18]. У К. Юнга цей архетип поведінки людини отримав назву „Тінь» [10, с. 203-204]. На перший погляд здається, що між цими типами людей

немає нічого спільного, але перелічені дослідники були однакові у тому, що ця людина спонукається в житті вигодою, а не інтересом, як це властиво особистостям. Друга характеристика індивіда цього рівня розвитку – це посилений потяг до влади. Уважаємо, що найбільш вдалою характеристикою цього типу людини буде назва „індивід посереднього рівня розвитку сутнісних сил» або „індивід репродуктивного рівня розвитку».

У процесі самоактуалізації індивід може засвоїти структуру економічних комунікацій на рівні відносин власності, які стануть для нього фундаментом його свідомості та здібностей, що буде закріплено психікою у формі установки – інтерес. (Поняття інтерес ми вживаємо не в психологічному значенні, а в соціологічному). Індивідів цього рівня розвитку здібностей ми називаємо особистостями у повному розумінні цього поняття. А. Бергсон індивідів цього рівня розвитку здібностей називав містиками [16, с. 255-257]. У К. Юнга цей архетип отримав назви: „Старого мудреця», „Матері», „Самості», Бога [10, с. 207-212]. (Спеціально зазначимо, володіння власністю лише створює економічні передумови для розвитку індивіда до особистісного рівня, але власність не робить людину автоматично особистістю, як і відсутність її не означає, що людина не є особистістю).

Окремому індивіду може пощастить і він підніметься до цілісного засвоєння структури економічних і соціальних комунікацій з урахуванням історичного простору й часу. Цей рівень засвоєння соціуму закріплюється психікою у формі установки – ідеал. Спонукаючись ідеалом, як всебічно осмисленим і засвоєним інтересом індивід досягає рівня генія. Платон, посилаючись на Гомера, здібності індивідів цього рівня називає божественними [5, с. 195-196].

Концепція сутнісних сил людини – ключ до розуміння епох модерну та постмодерну

Пропонована концепція дозволила узагальнити всі можливі форми життєдіяльності людини й суспільства в поняттях „особистісна парадигма буття людина» та „безособистісна парадигма буття людини». На основі досліджень відомих філософів, істориків ми сформулювали фундаментальні ознаки безособистісної парадигми.

1. Атрибут соціально-політичної активності належить людині маси. Зусиллями цього типу людини була розбудована безособистісна парадигма буття людини. Інші суб'єкти діяльності є для цієї людини засобами діяльності.

2. Економічною умовою панування людини цього рівня сутнісних сил є відчуження основних мас населення від власності та управління виробничими та суспільними процесами.

3. Людина маси перетворила демократію із соціально-політичного механізму розв'язання суперечностей та проблем у механізм маніпулювання свідомістю пасивної більшості населення.

4. У моральній сфері безмежно панують евдемоністичні цінності, психологічна агресивність та насильство.

5. Формально проголошується свобода, але насправді одні форми залежності змінюються іншими.

6. Відсутність органічних суспільних форм буття людини, які б сприяли розвитку її сутнісних сил, а також втрата значною частиною людей смислу життя породили почуття „екзистенційного вакууму» [17, с. 24].

На основі концепції рівнів розвитку сутнісних сил сформулюємо основні ознаки особистісної парадигми буття людини як антитези безособистісної. По-перше, пріоритет в управлінні суспільством і державою на всіх рівнях мусить належати особистості, а не посередній людині. По-друге, держава та суспільство віддають пріоритет духовним потребам та розвитку сутнісних сил, розуміючи, що здібності людини особистісного рівня є найвищою цінністю й офіційно проголошуються онтологічною основою суспільного буття. По-третє, державний діяч, який виявився нездатним керуватися у своїй діяльності інтересом суспільства, повинен позбавлятися морального, політичного, юридичного права займати державні посади. По-четверте, держава створює умови для подолання відчуження людини від процесу розробки та прийняття рішень в усіх сферах життя суспільства. По-п'яте, заміна демократії посередніх аристократією особистостей.

Концепція чотирьох рівнів розвитку сутнісних сил дозволяє розв'язати одне із основних питань соціальної філософії та філософії історії: хто є рушійною силою історичних подій? На наш погляд, рушійною силою історії є індивід особистісного рівня розвитку сутнісних сил, який метою своєї життєдіяльності вважає трансформацію безособистісних структур в особистісні. З цієї точки зору розвиток суспільства здійснюється лише там, де суб'єктом діяльності є особистість. У тих подіях, де суб'єктами діяльності виступають індивіди посереднього рівня розвитку, здійснюється лише трансформація відомих варіантів того, що вже було й існує в історії, а саме: відбувається трансформація різних варіантів безособистісної парадигми буття людини. Напрямок розвитку історії буде залежати від рівня розвитку сутнісних сил основних дійових осіб історичної події.

До аналогічних висновків доходять французькі мислителі Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі. Вони індивіда особистісного рівня розвитку називають концептуальним персонажем, який здатний змінювати напрям розвитку думки й суспільства [18, с. 80-109]. Намагаючись обґрунтувати його роль в життєдіяльності суспільства, дослідники посилаються на ідеї французького поета-символіста С. Малларме, який подібного індивіда назвав Мімом. Останній не відтворює те, що існує, а продукує новий історичний концепт (нове поняття, нову історичну подію) [18, с. 203-204]. Отже, є певна філософська традиція, яка обґрунтовує пріоритетну роль індивіда особистісного рівня розвитку в історії та в продукуванні історичних подій.

На основі концепції чотирьох рівнів розвитку сутнісних сил людини проаналізуємо епоху модерну та постмодерну. Незважаючи на величезні науково-технологічні досягнення, її рушійною силою є індивід посереднього рівня розвитку сутнісних сил (за термінологією П. Козловського, людина-солдат, людина-робітник, людина-титан). Основним напрямом його активності була і залишається зовнішня діяльність й ігнорується внутрішня.

Концепція ієрархії сутнісних сил людини дозволяє з'ясувати антропологічний зміст епох модерну та постмодерну й сформулювати його як зіткнення особистісного та безособистісного первнів у життєдіяльності суспільства. У ці епохи особистісне начало було витіснене безособистісним із суспільного буття і змушене існувати на рівні приватного життя. Маємо зазначити, що не в кожній історичній події буде присутнє протистояння особистісного з безособистісним. Дуже часто змістом історичних подій є зіткнення безособистісного між собою, тобто відбувається боротьба двох сил, що спонукаються власною користю, але стоять на різних соціально-політичних позиціях. З урахуванням наших уточнень, можна погодитися з висновком П. Козловського, що людина-титан перемогла божественне (особистісне) начало в суспільстві і стала єдиним, але негативним суб'єктом діяльності. На жаль, особистісне ще не стало фактом історичного буття, воно знаходиться в тіні свідомості модерних та постмодерних філософів. З погляду запропонованої концепції епоха модерну та постмодерну – це конфлікт між безособистісним та особистісним. Цей конфлікт складає сутність епох модерну та постмодерну. Переможцем у цій боротьбі вийшла посередня людина.

Цікавим й продуктивним є погляд П. Козловського на історичний процес крізь призму міфологічних образів. Філософ вважає, що розвиток історичних подій залежить від того, на чий бік стають маси: на сторону богів чи на бік титанів. „У різні історичні епохи люди об'єднуються або з силами «середини» – гігантами і титанами, проти богів, або з богами – проти «середніх» і «низьких» сил» [2, с. 213]. Якщо трактувати цю думку з позиції концепції чотирьох рівнів розвитку, то розвиток історії залежить від того, на чий бік стають народні маси: якщо вони йдуть за особистостями, то історія рухається вперед (народи звільнюються від іноземних поневолювачів, утворюються нації та держави тощо); якщо народні маси підтримують лідерів посереднього рівня розвитку сутнісних сил, то розвиток суспільства гальмується й навіть відбувається його деградація.

Людина-титан на початку свого панування знищила в собі й знищує в інших божественний (особистісний) первень. Цей процес відбувається різними шляхами: через засоби масової інформації, масову культуру, піартехнології, отже процес деградації став всеохопним. Маси в епоху модерну остаточно поділили цінності посередньої людини. Особистісне теж деградувало в епоху модерну, що дало підстави відомому філософу й психологу ХХ ст. Е. Фромму зробити висновок, що ХІХ ст.

напружено шукало образ шляхетної людини, а ХХ ст. довело, що такої людини немає [19, с. 84].

Висновки

Уважаємо, що концепція чотирьох рівнів розвитку сутнісних сил людини дає можливість сформулювати новий підхід до розуміння людини, суспільства, рушійних сил історії й зокрема епох модерну та постмодерну. Відповідь очевидна – епоха модерну привела до влади людину посереднього рівня розвитку сутнісних сил, яка абсолютизувала здоровий глузд і поставила у центр життєдіяльності задоволення своїх матеріальних бажань та здобуття соціальних гарантій, які б забезпечували високий рівень споживання і проігнорувала духовні цінності людського буття.

Епохи модерну й постмодерну розбудували процес життєдіяльності на основі пізнання сутності механічних, фізичних, хімічних, біологічних процесів. Подолання недоліків модерну та постмодерну може початися лише за умови відродження особистісного первня в життєдіяльності людської спільноти, а тому вона у нас отримала назву „особистісна парадигма буття людини». У якому суспільстві почнеться реалізація цієї органічної форми суспільного буття передбачити важко, але стихійно це не може здійснитися. Уважаємо, що запропонована концепція ієрархії сутнісних сил сприятиме подоланню недоліків епохи модерну та постмодерну і дозволить започаткувати особистісну парадигму буття людини.

Список літератури

1. Козловський П. Постмодерна культура: суспільно-культурні наслідки технічного розвитку / П. Козловський // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. – К. : Ваклер, 1996. – С. 213–294.
2. Козловски П. Миф о модерне: Поэтическая философия Эрнста Юнгера / П. Козловски. – М. : Республика, 2002. – 239 с.

3. Тойнбі А.Дж. Дослідження історії: (скорочена версія томів I-VI Д.Ч.Сомервелла): в 2 т. А. Дж. Тойнбі. – К.: Основи, 1995. – Т. 1. – 1995. – 614 с.
4. Липинський В. Хам і Яфет / В. Липинський // Сучасність. – 1992. – № 6. – С. 63–76.
5. Платон Держава / Платон; пер. з давньогрец. Д. Коваль. – К. : Основи, 2005. – 355 с.
6. Бердяев Н. А. Философия неравенства / Н. А. Бердяев; сост., предисл. и примеч. Л.В.Полякова. – М. : ИМА-пресс, 1990. – 288 с.
7. Ортега-и-Гасет Х. Бунт мас / Х. Ортега-и-Гасет // Х. Ортега-и-Гасет Вибрані твори. – К. : Основи, 1994. – С. 15–139.
8. Горькаймер М. Критика інструментального розуму / М. Горькаймер. – К. : ППС-2000, 2006. – 282 с.
9. Сабадуха В.О. Евристична значущість гіпотези ієрархії сутнісних сил людини для розробки української національної ідеї / В. Сабадуха // Практична філософія. – 2008. – №2. – С. 152–161.
10. Юнг К. Г. Структура психики і процес індивідуації: / К.Г. Юнг; М. : Наука, 1996. – 269 с.
11. Герцен А.И. Концы и начала / А.И. Герцен // Сочинения: в 9 т. – М. : 1958. – Т. 7. – С. 461–535.
12. Леонтьев К. Н. Средний европеец как идеал и орудие всемирного разрушения / К. Леонтьев // Леонтьев К. Н. Избранное. – М. : 1993. – С. 119–168.
13. Достоевский Ф. М. Бесы / Ф.М. Достоевский // Достоевский Ф.М. Полн.собр.соч. в 30-ти т. Ленинград: Наука, 1974. – Т. 10. – 519 с.
14. Мережковский Д.С. Грядущий хам / Д. Мережковский // Мережковский Д. С. В тихом омуте: ст. и исслед. разных лет. – М.: Советский писатель, 1991. – С. 350–377.
15. Соловьев В. Из «Трех разговоров» Краткая повесть об Антихристе / В.Соловьев // Соловьев В.С. Чтения о богочеловечестве; Стат., стихотворения и поэма; Из «Трех разговоров»: Краткая повесть об Антихристе. – СПб, 1994. – С. 416–486.
16. Бергсон А. Два источника морали и религии /А. Бергсон; послесл. и примеч. Л.Б. Гофмана. – М.: Канон +, 1994. – 384 с.
17. Франкл В. Человек в поисках смысла: сборник: пер. с англ. и нем. / В.Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
18. Делёз Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Ж. Делёз, Ф. Гваттари. – СПб. : Алетейя, 1998. – 288 с.
19. Фромм Э. Человек для себя // Э. Фромм. – Минск: Коллегиум, 1992. – 249 с.

В.А. Сабадуха

КОНФЛИКТ БЕЗЛИЧНОСТНОГО И ЛИЧНОСТНОГО НАЧАЛ ОБЩЕСТВЕННОГО БЫТИЯ В ЭПОХИ МОДЕРНА И ПОСТМОДЕРНА

В статье анализируется эпоха модерна и постмодерна на основе концепции четырех уровней развития существенных сил человека. Доказано, что антропологическим содержанием этих эпох есть конфликт безличностного и личностного начал общественного бытия.

V. Sabadukha

CONFLICT OF IMPERSONAL AND PERSONAL SOURCE OF SOCIAL LIFE IN THE ERA OF MODERNISM AND POSTMODERNISM

In the article investigated the epoch of modernism and postmodernism on the basis of conception of four levels of essential powers of person. Proved that the anthropological content of these eras is the conflict personal and impersonal manifestations of social life.